

## עומק הרצון

על כן המשכת הרשעים היא כולה מצד פרטיות המסרם ברשות לבם ואי אפשריות הגברתם על שקרותו של הדמיון, המראה להם את הרע לטוב ואת החושך לאור. על כן בראותם את אור האמת, יתגלה להם ערך האפס הנמצא במה שנמשכו אחריו.

אמנם הצדיקים הם כבר למודים להיות נמשכים אחר הטוב הכללי ומכניעים את הטוב הפרטי לגביה. הם, בראותם שהרע עם כל אפיסתו מצד הדמיון יש לו כמו כן תעודה כללית, שישמשו בעולם הכחות הרעות שיצאו אל הפועל דוקא על ידי עומק הרע, הם מתפלאים לומר, איך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה, לולא היתה התעודה הטובה שיש להמציאות שסיבב הכח המעיר לעשות הרע בכלל נגלית לפנינו ומצטרפת עם הכח הדמיוני, היתה בודאי קשה להכבש.

אמנם הקב"ה איבד דרכן של רשעים מנגד עיניו, שלא תתראה בחוג הבחירה שיסוד הצדק והרשע עליו בנויים. אבל בהתגלותו בכל ערכו, יראה באמת להר גבוה, כלומר שיתגלה ערך תעודתו החזקה במציאות הווייתו, שאם כן כל תביעותיו הם ממשיות לפי האמת, אלא שעומק היותר נעלה של האמת לאמתתו, נגלה דוקא על ידי כיבושו ושלילותו. אבל איננו בשום אופן חוט השערה, דבר המתבטל באפס יד, כי אם הר גבוה שכח ענקי דרוש לכובשו. וזהו כח הבחירה הנפלא מאד בעוזו, שנגמר בעצם על ידי עזרתו של הקב"ה, ולולא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו. ולא ניתן רשות לעין לראות, ואלמלא ניתן רשות לא היה אפשר לעולם לעמוד מפני המזיקין (ברכות ו, עמ' א).<sup>1</sup>

## עולם הבא

דיברנו הרבה על המעבר של הצדיק מעולם של מפורסמות, להתענג על ה', לעולם של מושכלות, 'לעשות נחת רוח'. כדי להבין נכון את המדרגה הזו אני רוצה לדבר על החשיבות של התהליך אותו הצדיק עובר בשלב שהוא נמצא בדמיון, אלו מדרגות גדולות של עבודת ה'. ב'מסילת ישרים' אלו כל המדרגות לפני מדרגת החסידות; ובמאמר 'דעת אלוהים' אלו שלושת המדרגות הראשונות ואולי גם הרביעית.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> פנקס יג, כג.

<sup>2</sup> בשני העמודים הראשונים של מאמר 'דעת אלוהים', הרב מתאר שלבי התפתחות של ההכרה של האדם. (עקבי הצאן, עמ' קל-קלא).

לאורך כל המאמר (דעת אלוהים) הרב מזהיר מלהתעסק בדברים זרים. מהו הדבר הזר שצריך להיזהר מלהתעסק בו? יכול להיות שזו התעודה, המגמה הכללית. אדם רגיל צריך להתענג על ה' – זו עבודת ה' שלו. אם הוא ידלג ל'לעשות נחת רוח', הוא יאבד את עצמו ואת העונג שלו ובכך יגיע לתחושת זרות גדולה. חשוב שאדם יתעסק בעצמו ובבניין הרוחני שלו, מכיוון שזה בונה לו את היחס לגודל האלוהי, היחס לעולם הבא ולמבט השלם של המציאות. האדם צריך לבנות יחס נכון בין הרוח לגוף: הרוח היא הדבר העיקרי והגוף בא לתת לה ביטוי ולממש אותה. את כל הדברים האלו אדם בונה בעולם של המפורסמות. בתוך המקום הזה יש גם מלחמה בטבע ועבודה של כבישה. מלחמה זו איננה תופעה דתית, אלא מדובר בתופעה אנושית תרבותית אלוהית, ובתוכה יש אתגרים, אתגר הוא שאדם מתאמץ כדי לממש את השאיפות שלו.

המעבר מ'להתענג' ל'לעשות נחת רוח', הוא מעבר מאוד עמוק בתודעה של האדם, רוב בני האדם לא מסוגלים לעשות אותו, לראות את המעמקים של המציאות – זו הכוונה 'לא ניתן רשות לעין לראות'. רוב בני אדם הם אנשים פשוטים ויומיומיים, שאפילו לראות את המציאות כמלחמת תרבות אינם מסוגלים. וגם ראיית המציאות כמלחמת תרבות, עדיין איננה המבט של התעודה. רק מי שיש לו דעת אלוהית, מסוגל לבנות לעצמו לא רק פרספקטיבה שכלית אלא גם רצונית ורגשית ולחיות את המימדים הכלליים של המציאות.

## רצון

מי שלא מסוגל לחיות את הממדים הכלליים של המציאות, גם לא יצליח לבחור בטוב, כי באמת העולם המוסרי שלו לא מספיק חזק. כלומר, המחסור של המבט הכללי איננו רק אי השכלה, אלא גם חולשה רצונית, לכן לא יהיה לו כוח להתמודד עם הרע במונח העמוק שלו. ממילא צריך להבין שהחיים של האדם ש'מכניע את הטוב הפרטי לגבי הטוב הכללי' אינם פחות חיים ועשירים מהרשע, אלא הרבה יותר. הרשע חי את החיים שלו בצורה מאוד קטנה ונמוכה, כל הצלחתו למראית עין היא כאין ואפס לעומת מה שהקדושה וקרבת אלוהים יכולה להשיג.

העוצמה והיכולת של הרצון, לא מתחילים מכך שאדם עם רצון חזק יכול להשתלט על התאוות והיצרים שלו, ולהוביל ולהנהיג את החיים שלו<sup>3</sup>. אלא עומק היכולת המוסרית של האדם, בא מעומק ההשכלה שלו. ככל שאדם יותר מפותח בדעת אלוהית, הוא גם יותר מפותח רצונית, ואז יש לו יותר יכולת לשלוט על עצמו ובסופו של דבר יש לו גם יכולת

<sup>3</sup> כך הכוזרי מציג את הצדיק, 'החסיד הוא המושל' (מאמר שלישי, ה). הוא אדם שמנהיג את האישיות שלו כמו שצריך.

להשפיע על המציאות. ככל שהרצון נעשה יותר רחב, אדם יכול גם לשלוט על המציאות: בהתחלה במובן חיצוני – להשפיע, לבנות ולהעניק; ובשלב יותר מפותח יש לו גם יכולת שלטון פנימי, הוא יכול להשפיע על המציאות מצד עצמה, מבפנים. אם נתאר זאת מהצד השלילי, כשאדם חוטא, החטא מקטיף אותו לא רק בהשכלה, בכך שהוא לא רואה את המכלול, ולא רק במוטיבציה, בכך שהוא נהיה אנוכי וגס, אלא מקטיף אותו גם בתחושת הרצון שלו. כלומר, אמירה של אדם, שהוא איננו מצליח לעשות שום פעולה חופשית, שאין לו שום תחושה של חופש, מעידה עליו עצמו, שהוא כל כך משועבד לתאוות וליצרים שלו עד שהוא לא מצליח לעשות שום פעולה חופשית. כמו שבעבד ג'יטו וידו באים כאחד<sup>4</sup>, כך האדם שמשועבד לתאוות והיצרים, הוא גם איננו בן חורין. ממילא הוא גם לא יכול להחליט החלטות ולהשיג הישגים. לעומתו אדם שיש לו דעת אלוקים, יש לו גם חירות וממילא יש לו גם יכולת להחליט החלטות.

הצדיק והרשע חיים בפאזות אחרות של מציאות. הרשע לא רואה את המזיקים! לא מדעית ולא מוסרית-ערכית, ממילא כל העולם שלו שרוי בתאוות ויצרים. זהו עולם אנוכי, ומדע־קטן. ואילו הצדיק רואה! לצדיק יש יכולות להכיל את המציאות ולהתמודד איתה. גם הצדיק מתחיל מהנקודה הפרטית, עבודת ה' שלו היא להתענג על ה', ליצור יחס לעולם הבא, ליצור פרספקטיבות וממדי עומק, להיות אדם רוחני, להיות אדם שחש את הנשמה שבתוכו; מתוך כך הוא יכול לראות את העולם כמו שצריך, גם מדעית, אבל גם מוסרית וערכית.

### שרו של עשיו

ושרו של עשו המתאבק עם יעקב טרם שעלה עמוד השחר, אין לו רשות כלל לגלות את שמו. כי אם משיב: "למה זה תשאל לשמי". וכיוון שתעשה למטרת השם, היינו התעודה שהיא חפץ טוב, כבר לא תצא זו התכלית המכוונת מהרע לעמק.

לכאורה יש לרשע את השר של עשיו, אבל הוא לא יודע את שמו. למה אין לו רשות לגלות את שמו? מכיוון שאם נדע את השם כבר לא יהיה כאן רע. המלאך הזה חושש לגלות מיהו באמת, בגלל שאם הוא יגלה מיהו באמת, הוא יאבד את כל הכוח שלו, הוא כבר לא יהיה הוא, הוא ייהפך ל'עברה לשמה'. אז יכול להיות שבשורשים שלו הפנימיים הוא באמת עברה לשמה, אבל בתודעה ה'עשוית' הוא לא יכול להגיד את זה.

<sup>4</sup> עיין 'חנוכה – שיחה שניה' עמ' 5.

## העצמה

על כן הקב"ה באמת מעצים כחם של צדיקים לעשות רצונו.

אחת הבעיות הקשות שיש, היא היחס בין הרצון של ה', לבין הרצון של האדם. כשהקב"ה מעצים כוחן של צדיקים, מה קורה? מהו היחס בין ההעצמה הזו לבין הבחירה של הצדיק? מי עושה את הפעולה? יש לאדם רצון או שאין לו רצון? אפשרות אחת להסביר שאדם עושה כפי יכולתו עד רמה מסוימת, ומשם והלאה הקב"ה עושה.<sup>5</sup> הסבר זה מתאים לביטוי 'שנגמר על ידי עזרתו של הקב"ה'. אבל הביטוי 'מעצים' בא להגיד הרבה יותר מזה, הוא בא להגיד שהרצון האלוקי נמצא בתוך הרצון של האדם. כשהרצון האלוקי נמצא בתוך הרצון של האדם זה נותן לו יכולות מאוד גדולות.

ההסבר הראשון בו ההשגחה גומרת את פעולתו של האדם, איננו נמוך כלל. האדם עושה את ההשתדלות שלו, אבל באמת איננו יכול לגמור לבדו, לכך הקב"ה עוזרו. זוהי הופעה של נס, שבא לרומם את הטבע.<sup>6,7</sup> אלו שני מימדים, שני רצונות, הרצון של האדם והרצון האלוקי, ומערכת היחסים ביניהם באה להשלים את היכולת החסרה של האדם ביכולת של הקב"ה – לכן במקום שמסתיימת היכולת של האדם, מתחילה היכולת של הקב"ה. בכל זאת ההסבר הזה קצת נמוך, כיוון שיוצא שדווקא ככל שאדם יורד במעלתו, (יורד לגלות), הוא יותר צריך את העזרה של הקב"ה. ואילו בהסבר שהקב"ה מעצים כוחם של צדיקים, רצון ה' נמצא בתוך הרצון של האדם – שני הרצונות נעשים רצון אחד. ממילא דווקא ככל שאדם עולה במעלתו, הוא יותר נפגש עם הרצון האלוקי. זו הכוונה 'שהקב"ה מעצים כוחם של צדיקים', הוא נותן להם יכולות עצומות.<sup>8</sup> ואז הרצון האלוקי לא רק 'משלים את היכולת של האדם', אלא נותן לו את היכולת לממש גם את הרצון האלוקי.<sup>9</sup>

---

<sup>5</sup> צורת השגחה כזו נקראת 'גורל'. האדם עושה את פעולתו כפי יכולותיו ומניח לגורל לסיים, הגורל בא לגלות את רצון ה', כמו נבואה קטנה. דוגמאות לשימוש בגורל הם: הפיס שהיו מפילים בבית המקדש בכל יום; הגורל של השעירים ביום הכיפורים; הסימן שאליעזר עבד אברהם נתן כדי למצוא אישה ליצחק; הסימן שעשו דוד ויהונתן על ידי זריקת החיצים (צריך להבין את הסימן שלהם כגורל ולא כדבר מכוון. עיין בספרו של הרב יונתן בלס 'מנופת צוף' חלק שני, עמ' 503).

<sup>6</sup> עיין 'שיחה ליום העצמאות – תשע"ג' ('עסקי קיר').

<sup>7</sup> הרי לכאורה צריך לשאול, מה ההבדל בין אוב וידעוני לבין הטלת גורל? הפסול באוב וידעוני הוא שהם מקבעים את האדם בתוך הקיים בטבע, חוסמים לו את התודעה, כמו שאם אדם הולך למגיד עתידות והוא אומר לו את העתיד, זה חוסם לאדם את הבחירה החופשית. אבל ה'גורל' פעולתו הפוכה, הוא לא בא לקבע את האדם בטבע, אלא לשחרר, הוא בא לגלות את רצון ה', לתת לטבע מימד של נס.

<sup>8</sup> כמו הנס של תחיית המתים, שהכלים מקבלים יכולות גדולות יותר. עיין 'שיחה ליום העצמאות – תשע"ג'.

<sup>9</sup> הנושא הזה קשור גם לאיך אנחנו מבינים את ה' ילחם לכם'. האם זה מופיע ביכולת צבאית אמיתית, או בישיבה מאחורי ניילונים וסלוטייפ (מלחמת המפרץ).